„ЗАСТАВА“ излази редовно: средом, петком, недељом, на целом табаку, а уторником на по табака.

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 14 ф.
на по године . . . . . 7 „
на четврт године . . . . . 3 „ 50 н
на један месец . . . . . 1 „ 20 н.
За Србију:
(у сребру.)
на годину 35 дин. на пола године 17½ дин.
на четврт године 9 динара.

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по 6 новч. од сваке врсте оваких ситних слова, а за жиг се плаћа по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ„ у Нови Сад, у дунавској улици.
РУКОПИСИ не враћају се натраг.

Поједини бројеви листа у месту могу се добити по 10 новчића у књижари браће М. Поповића.

БРОЈ 179. У НОВОМЕ САДУ, У ПЕТАК 18. (30.) НОВЕМБРА 1877. ГОДИНА XII.

ТЕЛЕГРАМ „ЗАСТАВИ.“

БЕЧ 17. нов. Турци ударили на Русе код Мечке, но буду сузбијени и даду се у бегство. Турски губитак велик, руски мален. Бојем управљао је велики кнез Владимир, усљед чега му цар подари ђурђев крст. — Цар јуче разгледао позиције код Телиша; 18 сати непрестано је седео на коњу. Ђенерала Гурка загрлио, пољубио и рекао му: „Буди уверен, да тебе и твоје никад заборавити нећу“. Затим му преда мач „за храброст“.

БОЈНО ПОЉЕ.

Јавили смо за последње веома важне догађаје, што се десише на бугарском бојишту. После дводневног жестоког боја пошло је Русима за руком, да заузму јако утврђену позицију код села Правца, које лежи близу софијског друма између Орханије и Етропоља. Од колике је важности била та позиција по Турке, која затвара пут у Софију, види се и отуда, што је турска посада била од 10 батаљона, која је у највећем нереду морала узмаћи испред јуриша руских војника.

Пријатељи турски разгласили су, како је Мехмед скупио нову војску, која ће прискочити у помоћ опкољеном Осману и избавити га мучна положаја Руси су тако учтиви били, да су му, као што напред јависмо, на сусрет изишли. Из тога се ласно увидети може, да је офензивна способност на руској, а никако на Мехмедовој страни.

То се још боље види из онога, што је после јуришања на положаје код Правца сљедовало. Руси су заузели балканску варош Етропољ, од које је према западу Орханија удаљена три миље. Што је још важније, из Етропоља води засебан један пут мимо Орханију у Софију. То значи, да је и за самог Мехмеда са његовом с брда с дола скупљеном војском наступила опасност, да не буде обиђен, те да тако незападне у клопку. Мехмед мора у такој прилици много више помишљати, како ће сачувати свој ослонац на Софију, па и саму ту варош од руског нападаја, него на избављење Османа у Плевни. Свакако је освојењем Етропоља пала стратегична важност Орханије, где је Мехмед свој главни шатор разапео био.

Том истом Мохмеду, ком су Руси тако испред носа велеважне положаје преотели, туркоборци су још једну задаћу приписивали, а наиме ту, да се једним делом своје војске баци на Србију и упадне у моравску долину. Но после догађаја код Етропоља умукнуће ваљда и ти гласови; јер је тиме најочигледније изишло на видик да Мехмед није онако страшан, како га моловаше, именито, да нема 60 батаљона на окупу. Кад би толико имао, сигурно би друкчије бранио своје утврђене, а уз то и брдовите положаје.

И збиља, већ и најердачнији пријатељи турски ником су поникнули. Почињу увиђати, да се изглед за спасење Османово све више у магловитој даљини губи. Положај тог „победног“ паше у Плевни све то очајнији постаје. Замера се Осману, што није грађане плевањске за времена још склонио одатле. Овако врисак и лелек жена и деце утиче силно на и онако већ клонули дух војске турске. Осман пак замера ратном савету у Стамболу, што је Шефкета пијаног, тог јунака са Батака, послао, да му леђа чува. Осман се хвали, да је Плевну направио несавладивом према једном ужасном непријатељу, па ће сад све то да пропадне, а само са промашеног распореда, што га из Стамбола чинише.

Колико је клонуо дух турски, толико је и више порастао у руске војске. Томе доприноси не само добар изглед за успех, него и они гласови, што стижу са азијског бојишта. Кад је пао Карс у руске руке, тај глас поздрављен је са урнебесно „Ура“ у васколикој војсци. А да и Турци у Плевни дознаду за тај пад, Руси су њима на видику подигли транспаренат, где је огњеним словима написано било, да је Карс на јуриш отет. Турци су га спазили, Није им наравно годио, као блажене успомене транспаренти у Будим-Пешти, те кад после првог чуда к себи дођоше, пуцаше из топова на та огњена слова, толико злогука; али тиме неизгонише страх из својих груди, нити могоше покварити добру вољу руске војске.

О самом положају Османовом стижу најпротивсловнији гласови. Неки кажу, да се још неколико недеља изхранити може, а по некима су преговори о самој капитулацији у велико напредовали, те се још само неке потешкоће имају да одклоне, па да се до закључка дође. Вели се, да Осман захтева, да се сав низам под тим условом пусти, што неће у овом рату против Русије више служити; ал са руске стране остаје се при захтеву, да момчадија остане у ропству, а само официри у знак поштовања њиховог осведеченог јунаштва, да се на слободу пусте.

Било како му драго, толико је извесно, да руско-румунска опсадна војска довољане времена и доколности има, да мирно причека, док се неиспуни судбина градова, који су намењени изгладнењу.

* * *

Петроград 10 нов. (Нар. доп.) (*Подробности о паду Карса. — Позив косовског гувернатора. — Рекрутирање у Босни. — Бројна снага турске војске на Јевропском бојишту.*) Хитим да саопштим подробности о последњој главној победи руске војске над Турцима у Јерменској. Разумем јуначку атаку и заузеће Карса, једног од најтврђих турских градова у Малој Азији.

Јуриш на Карс — као што телеграфише дописник „Дели Нус-а“ — био је изнајпре назначен за 1 новембар, али је због хрђава времена био одгођен све до 6-га у вече. Тајна тога предузетка и плана била је потпунце сачувана. А тако се започела и произвела са југоисточне стране на куле и фортове, које бране цитаделу; с других страна прављене су само незватне но врло вештачке демонстрације.

Распоред војске био је овакв:

Генерал Лазарев, са 40-м дивизијом, командовао је десним крилом и атаковао је фортицу Хафиз-паша, подигнуту на једном врло стрменитом вису. Генерал гроф Грабе, с московским гренадирским пуком и једним пуком 39-е дивизије, заузимао је центар и атаковао је куле Казли-табију, Саварн-табију и саму цитаделу. Најзад лево крило састављали су генерали Роп и Комаров, са ардаханском бригадом и другим пуком московских гренадира, и нападали су на Ингелт. Целим пак делом руковао је генерал Лорис-Меликов у присуству великог кнеза Михајила Николајевића.

У пола девет сахата у вече одпочне се бој у центру. Генерал гроф Грабе погине у самамом почетку атаке. Он је био пред својом бригадом кад је ова јуришала на Казли-табију. Но смрт његова само већма одушеви и раздражи солдате те са ретком жестином и неустрашимошћу предуже нападање и око 11 сахата заузму поменуту кулу. А одмах затим заузете су биле још две цитаделске куле и форт Луве. У то исто доба војске генерала Лазарева заузму форт Хафиз-пашу и Карадаг и редут Хоаене. Остали фортови, особито Тикмет и Араби, бранили су се готово до 8 сах. јутра. Тада пак 40 турских батаљона, овладани страхом, напусте све своје позиције и јурну у бегство пут Ерзерума. Али им руска кавађерија прегради пут, опколи их и принуди да се предаду. Сва варош и град заједно са свима унаоколо кулама и фортовима, 300 топова са убојним спремама, храна свакојаке врсте и новци — све је прешло Русима у руке. Турци су изгубили преко 5.000 људи које убијених, које рањених; а 10.000 солдата са многим барјацима пало јд у ропство. У граду су Руси нашли около 4.500 рањеника и болесника по болницама. Руси су изгубили около 2 500 људи, које убијених, које рањених и контужених. Осим генерала Грабе погинули су још пуковници Бјелински и Бучкијев и мајор Гериђ; а подпуковник кнез Меликов умрио је од рана, у бој добивених.

Ето то је све што досада знамо о борби око Карса; ето с таким је жртвама он сада — трећи пут већ од почетка овог века — завојеван! Турци су се бранили и борили очајнички, али им то помогло није. Очајничко беснило и сурови фанатизам Турака разбили су се о челичну храброст руског војника, о вештину и неустрашимост руских вођа и генерала, који знају не само заповедати, него и борити се, па и погинути напореда са простим солдатом за част и славу своје отаџбине...

Остављајући за сада у страну преглед стања свари на другим бојиштима, ја би хтео овом згодом да прикажем нашем свету две прилике из наших покрајина у Турској — из Старе Србије (Метохије), или — како су то Турци крстили — косовског вилајета — тога некадашњег центра српских земаља и области, и из камените поносне Босне. Односно прве, међународно телегр. звање има депешу из Стамбола у којој вели, да је се губернатор косовског вилајета обратио мухамеданском становништву своје области и позвао га, да у случају нужде брани територију од насртаја Срба, а у исто доба издао је заповест, да се у сваком месту направи попис и састави списак људи, који су способни носити оружје.

Дакле Порта је дотерала мак на конац. Она је сву војску истурила против Руса; она нема од куда више да скупља нове рекруте. Она нема шта да пошље, да истави против Србије, него зове старце, да бране своја огњишта од насртаја Срба, као да ће Срби насртати на мирне људе и њихова огњишта, а не иду у бој на Султана и његове дербен-делије. Тако је то у косовском вилајету, у колевци наших старих прамдедова; и тако ће, без сумње, бити и по свима другим покрајинама Турске царевине. Порта нема више солдата, да подржи своје тиранско господство у Европи; она позива мирне грађане, жене и децу да бране територију, т. ј. да заман проливају крв за деспотизам султана и његових паша. Није ли ово дивна „прва прилика,“ „да се Срби на оружје дижу?“

А друга је прилика не мање значајна из Босне поносне. Из дивнога Шехер-Сарајева пише дописник „Политичке кореспонденције“ ово:

„Ако се рат одуљи, онда неће проћи много времена, а од мусулманског елемента у Босни неће бити ни спомена.“ И пророштво песниково: „Друмови ће пожељет Турака“ — испуниће се буквално, од речи до речи. „Порта мисли, да је она у стању подићи целе војске, док међутим, у самој ствари, она се спрема да истреби, да уништи и последње остатке Османлија. Кад је се већ дошло до тога, да се у рекруте узимају *слаби старци и нејака деца да попуне губитак у дејствујућој војсци* онда значи та бојазањ, коју сам горе исказао, није без основа. Порта је заповедила овдашњем губернатору, да скупи нове рекруте и да их што пре пошаље у Нови-пазар. Да испуни тај захтев, Мазгар паша је приморан да употребљава најкруће мере. Људи за војачину у Босни готово нема ни мало, јер *све што је младо и здраво од Турског становништва одавно је већ отправљено у редифе и мустафезе, а ово што је још остало код куће неспособно је потпуно за војену службу.*“ То су речи једнога врло објективнога човека, који при том још и нема никаква основа да нас вара. Његове дањске кореспонденције из Србије сведоче најсјајнаје да је њему maxima amica veritas. Па ако је тако, зар није онда ово „друга прилика да се Суби на оружје дижу?“...

Трећа се прилика крије у бројној величини Турске војене снаге у Јевропи. Ево како берлински „Militär Wochenblatt“ броји и разређује Турску војску на европском бојишту:

1. У западној Бугарској има:

У Видину једна дивизија ферика (генерал-лајтнанта) Ахмета паше — 6 000 људи и 12 топова.

У Лом-Паланци, Берковцу и Враци (коју су већ Руси узели) по један батаљон и нешто нерегуларне војске, свега 3.000 људи.

У Нишу једна дивизија ферика Фазли-паше 7.000 људи и 12 топ. (Али је већи део дивизије већ отправљен кроз Софију у Орханију.)

У Софији војска мушира Мехмеда Али-паше 6.000 људи с 12 топ. (Број војске, која иде из Тракије у Софију немогућно је одредити.)

У Орханије — дивизија ферика Шефкета паше 20.000 људи са 36 топова.

У Плевни најзад војска мушира Гази Османа-Нури-паше 50.000 људи са 60 топова.

Свега дакле у западној Бугарској има 92.000 људи са 132 пољска топа и од 4 до 5 хиљада нерегуларне војске.

2. У Балканима:

Под Шипком се налази војска Реуфа паше 16.000 људи са 16 пољских и брдских топова и неколико мерзера (кумбара).

У Казанлику се налази миралај Хусејин-беј са 3.000 људи и 18 топова.

Тројанска посада 5.000 људи са 12 топова.

У Ханкијејском пролазу и Тврдици по један батаљон и неколико нерегуларне војске, свега 2.000 људи.

Свега дакле по Балканима: 26.000 људи 76 топова, неколико мерзера и од 2 до 3 хиљаде нерегуларне војске.

У источној Бугарској:

Главни заповедник је сердар екрем Сулејман-паша; а начеоник штаба лива Нихад-паша (пољак Биљнски). Војска разређена је овако:

У Рушчуку командант Ахмет Кајсерли-паша са 10.000 људи и 24 топа.

У Шумли командант Тахир-паша са 10.000 људи и 24 топа.

У Варни командант Хасан-паша јегипатски са 8.000 људи, без јегипатске војске, и 36 топова.

У Силистрији је било 8.000 људи и 12 топова; али је одатле послато 2 или 3 батаљона у Туртукају.

Под Кадикиојем пешачка дивизија ферика Сабита паше и кавађеријска дивизија Ферика Асафа паше — свега 15.000 љ. 42 т.

Међ Пизанђом (југоисточно од Рушчука по путу к Разграду) и Турлеком стоји бригада Али-Разапаше — 6.000 љ. с 24 топ.

Под Разградом пешачка дивизија Ферика Нечиба, Хусеина, Салије и Мехмед Салим паше и кавал. дивизија Фуада паше; сем тога још и летеће чете диве Ибрахима и диве Мустај-паше. Свега 50.000 љ. са 150 топ. у Сарасуфјару и Османбазару по једна бригада свега 12.000 љ. и 30 т.

Под Базардиком је Ферик Рашид паша са 16.000 људи и 42 топа.

Свега у источној Бугарској: 135.000, 386 топова и од прилике 6.000 нерегуларне војске, т. ј. башибозука.

Ако скупимо све уједно онда ћемо видити, да је Турска иставила против Русије на јевропском бојишту све на све рачунајући ту и башибозуке но без јегипатске војске: 266.000 људи 594 топа и известан број мерзера.

Ето то је све, што има да савлада руска војска у Јевропи, па да после прочисти рачун са Стамбулом. А да ће то бити пре или после — о томе ваљда нико данас више не сумња. И ми би желили да се Србија наново лати за оружје не с тога, што мислимо, да Руси не могу без Срба разбити Турке, већ за то што пословица вели: ко није на дјелу, тај није ни на дијелу. **К.**

P. S. Вечерас добијена депеша од главнокомандујућега из Богота јавља, да су Румуни 7 ов. мес. после жестоке борбе узели Рахово и да наша кавађерија и 1 румински батаљон гоне одступајуће Турке. Рахово је сада поседнуто јаком посадом. — 8 нов. румунске батерије у Калафату потопиле су турски монитор.

Книн 9. нов. (Нар. доп.) Ових дана при промјени главног логора из Тишковца у Дугопоље, војводе одправише своје четнике, и то једну чету на Бравско а другу у Дринић около Петровца, да дочекају неке турске чете, које су од неког времена почеле крстарити по народу и гулити га. Чета војводе Милановића на Бравском, нетом дође и заузе засједе, нагрну на њу орда турска, коју они дочекаше јуначки. Турци оставивши 30 мртвих, у нереду побјегоше Петровцу и тамо се затворише; четника погибе 5, али доваде им неколико острагуша, система Мартини, једна од 16 хитаца, млого јатагана и мали пушака, као и стоке, коју су Турци грабили од народа по селима. Чета пак на Дринићу побила се сутра дан са Турцима, који изиђ ше из Петровца, ваљда у намјери да освете прву своју погибију. Чета која је била у бусији, пушти их да се примакну, и кад изиђоше Турци на згоду, сложно опалише неколико пута, заустависши Турке вратити се натраг и скрити се у Петровац, и ту четницима паде у руке неколико острагуша, 3 коња, неколико волова и омањег оружја. — Једно и друго чаркање испаде срећно усташима, које их охрабри да даље одпочну нападати и прекратити одпочете зулуме турске по селима, особито од како низам вас оде из Крајине. Народ ђе се није мого до данас дићи, почео је да се миче, јер од зулумћара тешко би им било и једном се курталисати. Четама пак од сад биће главна циљ прискакати у помоћ томе народу у опасности, као што препречити, да орде башибозука не крстаре, као што су биле одпочеле, охрабрене цјепопоточком несрећом, ваљда мислећи да више нема жива ни једног четника. Устанак дакле оживљује, јер већ само у Тишковцу има 600 људи под оружјем, нерачунајући двје чете на Букви и Динари. Односно турских посада на Грахову, оне се измјенише и мјесто низама и Измет-

паше дођоше башибозуци, који сваки дан раде себи достојна злочинства. Прошле недеље пређоше трипут на границу аустријску, и том приликом опљенише све што им дође до руку. У суботу пак зађоше у Стрмицу и Плавно, запалише куће Новаковића и Камберове и одагнаше 60 волова аустријских поданика, без да им ико стаде на пут. Запалили су том приликом и колибе, које поградише Енглескиње Ирби и Џонстон за бјегунце у Плавну. Плавно и Камберове куће одстоје 4 километра од границе, дакле видите колико они заоде, и то на очи жандара и војника. Поданици на основу свог права протестовали су, али њима рекао би нема права, као што им недаду носити оружје да бране свој живот и своје имање сами, кад их власт и публична сила неће да брани. Недобивши никаквог задовољства код ове власти, одправили су се у Задар, да тамо моле и истраже своје право; дивна ли је ово сигурност лична, и ако они терете државне сносе редовитије и тачније од свију ћифта бечки и пештански. Други подвиг турског башибозука случио се на Стожиштима. Турци у прошли петак рано у јутро зађу Мрачај близу Стрмице и захвате све благо што нађоше у паши, том приликом ухвате три бјегунца, који су пошли да усјеку мало дрва. Несретне одведоше собом и натакоше их живе на колац. Један очевидац, Билчар, рече ми, да је видио ђе још до пред мрак несретници бијаху живи на коцу. Ево вам дивног документа, да видите у колико се слаже са ријечима министра првог енглеског, који онако стидно доказа неки дан, да је турска показала снаге за свој опстанак. Проклети туркофили, ево вам факта што ни у дивљој Африци не случава се више; пак ти трдесије људи и канибали достојни су ваљда да владају у центруму Европе.

Других новости нема, до тога, да се у Далмацији опажа мобилизација, можда за окупирање Босне. Ландверисти сви су такође позвати да се одправе на службу. Све ово доказује нешто, што још није могуће погодити, али је могуће зебњу гојити.

Никшић 8. новембра. (Нар. доп.) Мислим да неће бити сувишно ако вам нешто напишем о уредби ове вароши.

Пошто је ова варош подпала под власт Његове свјетлости кнеза црногорскога, све је учињено што се је чинити могло, тек да се што бољи ред постави у овој вароши.

Чим је град заузет, био је остављен војвода Пламенац, као што вам је већ и ваш дописник јавио, да држи уредбу ове вароши и цијеле околине никшићке. Но послѣ тога буде овђе постављено начелство и за начелника постављен је Јефта Милетин Николић, бивши командијер жупско-луковског баталијона, а за секретара Марко Драговић учитељ главне школе његушке.

Од самога свијетлога кнеза црногорског проглашена је равноправност међу Турцима, који су остали овђе, и хришћанима, и кнез је Турцима поставио једнога оду којему ie одредио годишњу плату са строгом наредбом да извршава по њиховоме закону све обреде у џамији, као што су извршивали док су Турци били у граду.

Турскијех фамеља остало је овђе у граду само 37 које броје 189 душа. Како су ми причали неки Турци, многи се грађани кају, што су се изселили из Никшића, и говоре, да су знали да ће овако добро бити Турцима под црногорском владом, да се не би изселјавали.

Од Херцеговине чујемо, да у Мостар има 5 табора аскера, 3 табора башибозука и 1 ескадрон коњаника; у Требиње има 1 табор, у Столац и Љубиње 2 табора, а у касабу невесињску и Метохију 4 табора. Друго ви сад немам што писати. Кад би било, јавићу.

Берлински „Milit. Wochenblatt" саопштава следећи исказ о ратујућим војскама на јевропском бојном пољу, како су почетком новембра стајале:

I. руско-румунска војска.

1. *У Румунији и западној Бугарској.* Заповедник пред Плевном: кнез румунски Карло; заменик енжењерски ђенерао Тотлебен. Шеф ђенерал-штаба ђ. л. Имеретински, главни стан у Боготу.

а.) *кнежевска румунска војска.* Заповедник румунске војске: ђ. л. Чернат; шеф ђенерал штаба: пуковник Фалкојано. 1. дивизија (пуковник Сланичеану) са 1. бригадом у Калафату, са 2. бригадом у Корабији (на левој обали Дунава између Никопоља и Рахове) и стражарећи на десној обали Дунава до доњег Огоста; 2 батаљона и 4 ескадрона стајаху 3. новембра код села Гаурепија између Искера и Бида; коњичка бригада Крецаме између горњег Етропола и доњег Дубника; 8000 момака 18 топова. 2. дивизија (ђ-мајор Ману) у Етрополу и Опанесу; коњичка бригада Формаки код Трстеника и на стражи до преко Скита; 8000 момака, 18 топова. 3. дивизија (ђ-м. Лупу) преко од Букова; 7000 мом. 18 топова 4. дивизија (ђ-м. Раковица) код Гривице; 5000 мом. 18 топова.

б.) *царска руска војска.* IX. кор (ђ-л. Криденер) 5. дивизија (ђ-л. Шилдер-Шулднер) у Згральици (14 километара источно од Плевне); 31 дивизија (ђ-л. Вељаминов) у Пелиштату; 9. коњичка дивизија (ђ-м. Ласкарев) на стражи између Горњег Етропола и Доњег Дубника; 10.000 мом. 106 топова. IV. кор [(ђ-л. Зотов.) 30 дивизија. (ђ-л. Пуванов између Тученице и Пелишава; 16 дивизија (ђ-л. Скобељев) између горњег Етропола и доњег Дубника (сад опет јужно од Плевне, пред Кршином); 2 бригаде (једна од 2. дивизије ђ-л. Мајузов, а друга од 3. дивизије ђ-л. Карцов код Тученице и Богота; 4. коњичка дивизија код Богота; 26.000 мом. 152 топа. Гардијски је кор за сад без корног штаба. 1. гардијска дивизија (ђ-м. гроф Орлов Давидов) (г једном бригадом западно од Тученице á cheval на друму Ловча-Плевла: 7000 момака. 2. гардијска дивизија (ђ-л. Чертков I) са једном бригадом и артиљеријском бригадом код Медевена: 7000 мом. 48 топова 2. донска козачка дивизија (ђ-л. Родионов) код Ловче: 2000 момака и 12 топова. Комбиновано заповедништо ђ-л. Гурка: три гардијске пеш. бригаде, гардијска стрељачка бригада (ђ-м. Елис I) три гардијске коњ. дивизије и прва гардијска артиљеријска бригада, свега 24.000 пешака, 6000 коњаника и 84 топа, испуњава деломце (са већ споменутом 16. дивизијом) опсадни округ западно од Плевне; већим је пак делом у кретању прама југо-западу. 4. новембра стајаху предње чете гурковљевог кора у Ђурилову на извору Скита. (телесни гардијски драгунски пук) и на висовима код Брезнице; главна снага беше смештена на друму између горњег Дубника, Телиша и Палешког моста код Луковице (13. километара јужно од Телиша). Свега дакле војске у Румунији и западној Бугарској: 119.000 момака са 558 пољских топова, осим тога саперска бригада код Ђуприја, Корабије, Никопоља, Свиштова, опсадног парка и т. д. од 10.000 момака и 50 позицијони топова.

2. *војска у Балкану.* Комбинована козачка дивизија (ђ. м. Тутурмин) на путу од Ловче преко Тетевена (80 километара јужно од Телиша прама Златици: предстража (30. донски козачки пук пуковник гроф Орлов) 4. нов. јужно од Телиша; 2400 мом. 18 топова. 2. бригада треће пеш. дивизије између Солвија и Трнове; 6000 мом. 24 топа. VIII. кор. (ђ-л. Радецки) у Габрови; једна бригада 2 пешадијске дивизије у Трнови; 8. коњичка дивизија у Трнови; 9. пеш. дивизија (ђ-л. Свјатополски Мирскиј) са 1. бригадом (пукова Јелце и Сијевац) јужно од Јелене и Бедрова, са 2 бригадом (пукови Бријанск и Орељ) у Дренови; 14 дивизија са 3. и 4 стрељачком бригадом у Габрови, Шипка-кланцу и Травни (26 километра југо-западно од Трнове) чак до Хајникијеа смештена. 22.000 мом. 120 топова. Свега војске у Балкану: 30.000 мом. 162 топа.

3. *војска на Лому.* Заповедник: ђенерал пехоте велики кнез Александар Цесаревић, престолонаследник руски. Шеф ђенерал-штаба: ђ-л. гроф Воронцов-Дашков. Главни стан у Бујовцу. XII. кор (велики кнез Владимир) у Јали-Абданову (20 километара северно од Бјеле) и Обртенику; 12 дивизија (ђ-л Фиркс) у Мечки и Пиргосу; предње чете и делови 12. коњ. дивизије на десној обали Лома око Базарбова; 16.000 момака 180 топова. XIII. кор (ђ-л. Дондуков-Корзаков) у Бујовцу; 1. дивизија (ђ-л. Проторов) у Бузовцу и Синанкијеу 35 дивизија (ђ-м Баранов) у Церковни; 13 коњ. дивизија (ђ-м. Раден) у Церковни (23 километра југо-источно од Бјеле) и Копачу; предње чете до Кажиљева; 18.000 мом. 108 топова. 26 пеш. дивизија (изван корног савеза ђ-л. Делингхаузен) код Чаркијеа; 10.000 мом. 48. топова. XI. кор (ђ-л. кнез Шаховској) у Лефери; 32. дивизија (ђ-м. Илер) у Нефери (24 килом. југоисточно од Бјеле;) 11. дивизија (ђ-м. Ерност) и 11. коњ. дивизија (ђ-м. Татачев) у Ђудину: 16.000 мом. 108 топова. 3. гренадирска дивизија (ђ-м. Данилов) и 14. коњ. дивизија (ђ-м. барон Менгден) у Бјели, горњем Монастиру, Бујовцу и Балабанлару; 13.000 мом. 600 топова. Свега војске на Лому: 73.000 мом. 432 топа. На путу су 2 гренадирска дивизија. (ђ-л. Свјачин); прва одељења беху 2. нов. у Свиштову. —

4. *Војска у Добручи и источној Румунији.* XIV. кор (ђ-л. Цимерман) у Кистенџу: 17. дивизија (ђ.-м. Поршовников) артиљеријска бригада и делови 1. донске козачке дивизије (ђ-л. Шамшов) у Кистенџу и Машалији; 18. дивизија (ђ-л. Нарбут) с одељима 1. козачке дивизије у Черноводи и Меџидија; 3. донска козачка дивизија са 4 донске батерије у Расови, Мамудкију и Кузгину; 15. дивизија (додељена VII. кору ђ-л. Гањецки II.) са артиљеријском полубригадом стоји са једном бригадом у Тулчи и Мачину, са 2. бригадом и другом артиљеријском полубригадом у Килији, Измајилу, Галацу и Брајли; 36. дивизија (ђ-м. Веревкин) у Каларашу; један пук деташиран у Слобозију код Ђурђева; 38 000 мом. 240 топова. — Свега дакле војске руске у Јевропи: 270.000 мом. 1432 топа. —

II. Турска војска.

1. војска у зап. Бугарској. Једна турска (ферик Ахмед-паша) у Видину; 6000 мом. 12 топова. По један батаљон и нешто нередовне војске у Ломпаланки, Берковцу и Врачи (9. нов. од Руса заузето). свега 3000 момака. Једна турска (Ферик Фазли-паша) у Нишу; 7000 мом. 12 топова. (Већи део ове дивизије налази се на путу преко Софије у Ораше.) Мушир Мехмед Али-паша са 6000 мом. 12 топова у Софији. (Војска, која се кренула из Тракије у Софију, не може се определити.) Једна турска (ферик Шефкет-паша) у Орању; 20.000 мом. 32 топа. Мушир Газија Осман Нури-паша у Плевни; 50,000 мом. 60 топова. Свега у зап. Бугарској: 92 000 мом. 132 топа, осим тога 5—6000 нередовне војске.

2. војска у Балкану. Мушир Реуф-паша у Шипки; на Шипка и Травна-брду: 16.000 мом. 42 пољска и брдска топа, и много аван-топова. Миралај Хусеин-бег у Казанлику са 3000 мом. 18 топова. У Тројану: 5000 мом 12 топова; у Хајникијеу и Тврдици по 1 батаљон и нередовних војника, 2000 момака. Свега војске у Балкану: 26.000 мом. 76 топова, много аван-топова и 2—3000 нередовних војника.

3. војска у и около градова. Војни заповедник: Мушир Сулејман-паша. Шеф ђенерал-штаба: лива Нихад-паша (Билински). Ферик Ахмед Кајаерли-паша, заповедник Рушчука. са 10.000 мом. 24 топа. Ферик Тахир-паша, заповедник Шумле, са 10.000 мом. 24 топа. Принц Хасан, заповедник Варне, са 8000 мом. 38 топова. Заповедник Силистрије, са 8000 мом. 12 топова, од ових су 2—3 батаљона деташирана у Туртукај. Пешачка турска (Ферик Сабит-паша) и коњичка турска (ферик Асаф-паша) код Кадикијеа, 15.000 мом. 42 топа. Лива (ливе Али Риве-паше) између Пизанца и Турлака 6000 мом. 24 топа. Пешачке турске (ферика Нечиб, Хусејин, Сали, и Мехмед и Салим-паше) и коњ. турска (Фуад-паше) код Разграда, даље летећи корови (ливе Ибрахим и Мустафе-паше), 50.000 мом. 150 пољских топова. Код Сарнисуфлара и Османбазара по једна лива: 12.000 мом. 30 топова. Код Басардика (ферик Рашид-паша) 16 000 мом. 42 топа Свега операцијона војска пред градовима и у Добручи, укључиво градске посаде: 135.000 мом. 386 топова, са око 6000 нередовних војника.

Цела дакле турска сила износи: 253.000 мом. 594 топова, 13—15.000 нередовних и много аван-топова. —

Руси имају дакле 17.000 мом. и 838 топова више него Турци. А ови опет 13—15.000 нередовних војника више.

ЛИСТАК.

ФИЛИПОВА ЉУБАВ.

Написао Октав Феље.

Други део.

(Наставак 12.)

IV.

Париз је савладала глад. Мир је углављен.

Па неколико миља од Манса, у осамљеној ниској колеби, на рђавој сељачкој постељи лежи младо момче близу прозора.

Сан га обилази. Јака грозница ломи му тело.

Када затвори очи, приказују му се чудноватe прилике.

Пред собом види битке, крваво разбојиште, које се часом претвори у позориште, у коме ходају у сјају светле женске слике. . . Причува му се жагор и жубор од пљескања и звиждања. Глади чело руком — оном, којом још може да миче — и погледа кроз мали узани прозор.

На пољу је ноћ.

Докле допире око, пукла је пуста пустиња, снегом застрта.

Овде онде виде се развалине, које се још диме.

Тај мртви мир, ту гробну тишину прекида само тужно завијање паса.

То је покрајина од крајине опустошене домовине.

Ој, крајино, крвава хаљино!

Крвав био, ко те заврга!

Јадни Филипе, све је тужно око тебе! Ишчекујеш оца свога, а не знаш, јадан, да ли је још у животу!

Ако га неје сахранила страшна бура, за што не долази, за што оставља сина свога да гине у туђини сам, самохран?

Та син му се добро владао, борио се храбро, окајао је и сувише грехе младости своје!

За што га оставља дакле, да умире рањен без дворбе и угодбе? За што не долази?

Ох, кад би дошао! Кад би дошао!....

И он долази. Он је са свим близу. Примио је последње писмо синовљево, — на жалост, само последње: остала изгубила су се у страховитом метежу. А то писмо не могаше га умирити са свим; јер је било писано још пре две недеље дана.

У њему је стајало само толико, да Филип живи и да је у војсци, која се повлачи према Мансу.

А од тог доба много се борило, много умарило, много попадало!

Одмах се кренуо на пут.

Чуо је од другова синовљевих, да је Филип остао рањен на бојишту.

Пошао је трагом за војском.

Тражио је сина свога међу рањеницима по свима војничким болницама.

У неком селу, које се зове Ливри, разабрао је, да некакав млад официр лежи рањен не далеко у некој колеби и да га лечи општински лечник, али име му не знаде нико рећи.

Први зорини зраци блистају се по снегу.

У то исто доба пролети поред прозора колебиног нека велика сенка.

Филип једва склапа и отвара уморене очи своје.

— Ја сам полудео! — говораше тихо.

Врата се отворе.

Филип дрекне од велике радости:

— Не, несам полудео! — Та то је мој отац!

— Ја сам! Да, ја сам то! Слатки сине... слатки сине мој ... реци ми, да л' ти је рана од пребола?

— Да како, да је!... Неје ништа!... Рањен сам мало у раме!... Ах, зар не видиш, да сам већ ... оздравио!...

V.

У јесен те исте године, у месецу септембру, давали су Роберта у опери.

У својој редовној пањези седела је маркеза Талијасовица са мужем својим, са господином Либернејом и његовом женом, са неким својим рођакама и са два своја пријатеља.

Маркеза Талијасовица била је плавојка од ретке лепоте.

Маркез Талијас, који је био човек угледан и јако окретан, и ако му је било већ четрдесет и пет година, прекиде на свршетку трећега чина разговор са женом либернејевом и управи живим покретом своје стакло на једно место у оркестру.

На једанпут повиче:

— До беса! Та то је онај мој млади човек!

Одмах за тим зграби шешир и појури из пањеге.

— Кога ли је то опазио? — запита Либернејевица Талијасовицу.

Млада маркеза Талијасовица махнула је руком и главом са свим равнодушно као жена, која је већ одавна престала испитивати тајне мужа свога. Али за мало па је ипак ухватила стаклетом својим оно место, на ком је муж јој развео жив разговор са неким младим човеком, који као да се радовао томе, што су се видели тако из ненада.

Време између чина примицало се крају и маркез Талијас рукује се са тим младим човеком и врати се у своју пањегу.

— Не преварих се, — рече весео. То је он, моје дивно момче! Радујем се заиста из свега срца, што сам наишао на њега . . . Још једнако је онај стари! Да л' сте га опазили, драга моја?

— Кога то? Какво је то дивно момче? — запита маркеза.

— Та, за Бога, човек са куле, мој ослободилац!

— Ах, заиста! — рече маркеза са свим мирно. Али, молим вас, да приповедите ту занимљиву причу овим госпођама, које не знају ништа о тој целој ствари, па би могле помислити, да сте сишли с ума.

(Наставиће се.)

ЈЕДНА ПЈЕСМА КНЕЗА НИКОЛЕ.

Пошав из Херцеговине, био је кнез Никола неколико дана на Цетињу. Ишао је да испрати кнегињу и наследника, који су пошли поради здравља у Италију, у Напољ.

18. октобра вратио се кнез опет на Орја-Луку. У то вријеме правукла се ту и војска црногорска, коју је био кнез по освојењу Горанскога, распустио, једно, да се мало одмори послије толикијех напора, а друго, да усиље колико толико овими. У оскудици, коју је рат собом донио, то ће бити помоћ и олакшица, ако ће и мала, за народ црногорски, који већ три године није могао земљу уредно обдјелавати.

Орја-Лука је мало мјесто на једном брдашцу на сред поља бјелопавлићког. Ту има кнез свој дворац. Обично сваке године, сам или са породицом, проведе ту неко вријеме јесени и зиме. Поднебље је дивно, а предио не може љепши бити. И у свијету мало му је равна наћи.

По својему положају била је Орја-Лука, у овом рату више пута привремено логориште кнеза Николе. Тако је и сада. Започињући своју радњу на страни Арбаније, кнез Никола стао је за неко вријеме на Орја-Луку. Ту прикупља војску своју. Овдје све уређује. На Даниловграду, ни пуна ура од Орја-Луке, стоје у редовима сви топови црногорски и освојени турски, осим онијех, који су остали са посадом у Никшићу и Дувну. Одавде ће кренути кнез са војском на бојиште, на нову славу, ако Бог да. Па коју страну? То не зна нико. Претстојеће ратно дјеловање држи се у највећој тајности у Црној Гори. Турци се јако утврђују око Спужа, на Вељем Брду и око Подгорице. По томе се види, да Турци очекују на тој страни нападај. И могућно ја. Ала би могло бити, да се појави и на којој другој страни. Црногорци вјешто ратују. Они се мрште на једну страну, а наједан пут се насмију на другу. Они су издржљиви мимо других људи. Зарад просте демонстрације улажу сав напор на једном мјесту, па са неослабљеном снагом појаве се на један пут далеко на другом мјесту. У другој војсци ово би једва могућно било. Али овдје стоји кнез на челу војске. Он је непрестано у средини Црногораца, од њега излази свака радња. То Црногорци знају. У кнеза имају неограничено повјерење. Кад је с њима, све им долази лако, и одушевљени су.

Шта буде, знаћемо. И ја ћу вам, ако ухватим први, писати о томе. А сад ћу вам саопштити једну пјесму кнеза Николе и казаћу вам, како је она постала. Пјесма је прекрасна. Но она је још давнија за то, што нам показује кнеза Николу онаквога какав је, како га сав народ наш и свијет познаје.

ПАКРАЧКОМ ЕПИСКОПУ НИКАНОРУ ГРУЈИЋУ.*)

Ваше високопреосвештенство, Преузвишени господине! Као што нам јављају пештански листови састаће се у Загребу до који дан земаљски сабор наш и онда ће по свој прилици доћи на дневни ред предлог г. дра Суботића ту, којим се иште измјена односни, и за нас врло вредоносни опредјеља школскога закона земаљског, а у духу пуно либералнијег и справедљивијег закона угарског, и у прилог наше, најстаријим повластицама Србскога народа, дојакошњим законима, и најновијим краљевским уредбама дане и признане, ујамчене и регулисане слободе у црквеном, и школско просветном животу нашем.

Ја сам позван с више страна, да неизостанем из саборске сједнице те; а замољен сам у исто доба од први наши људи, да се, пошто се и тако неможемо надати доласку патријарха нашег из даљине, ставим у споразумљење са вашим високопреосвештенством, у овом погледу у ту сврху, да нас ваше високопреосвештенство, у кога је поред преосвећеног црквеног достојанства, и научно-искуственог угледа највишег, и родољубља најјачег, не би оставили без ваше најтоплије и најпоузданије подноре на заступању ове опште наше ствари пред лицем високога сабора.

Од мене се дакле одбија само општи, опште наше црквено-народне, и животне невоље глас, кад дјелећ увјерење браће наше, да нам вља свима скупа бити ту онда, из дубоког страхопоштовања свог, управљам на ваше високопреосвештенство ову покорну ријеч.

Споменути школски закон познат је вашем високопреосвештенству врло добро, као и нама осталима свима, да је у погледу и справедљивости и либералности иза угарског закона таквог далеко заостао назад. То опажају колико је мени познато и највиши достојници римокатоличке цркве у земљи а да неби тога осјетили ми.

Познато је писмо закона тога. Поред њега, јер нам се њиме одваја школа од цркве, потреса се из животног сустава свога наша народна црква; она црква, за коју исповједате и ваше високопреосвештенство, да нам је она цјео србски народни живот, цјела запамћена прошлост, насљеђена садашњост, па и цјела наша будућност нар дна.

Поред писма тога закона пада са свим горко стечено, и највишом царевом ријечи, и законима дојакошњим, и најновијим краљевским уредбама свему србскому народу цркве његове ради дано и признано, осигурано и регулисано аутономно право његово у школи, која је као вјероисповедна, србска народна школа, постала овдје данас немогућом са свим.

Па и само име племена нашег, које племе као са Хрватским додуше једноврсан, ал особите изврсне, историјски развијене племенске особине народ у тројединци, имаде и носи своје особито србско име, није ту нашло јавног израза свог ниђе.

Ја немам ни најмање нужде с подробнијим разлозима и опредјељењима закона, вашем високом преосвештенству врло добро познатог, изближе осветљавати та три момента, овдје обиљежена малочас. Још мање сам вољан напомињати, у каквом се изгледу по тима моментима показује у мојим очима тога писма дух, јер оно што изгледа, што се чини, није свагда истина; па кад би се могао и ја као грјешан човјек лако и преварити овдје таквим изгледом самим.

Али су исти моменти и по самом писму закона свакако довољни, и за потврду реченога, да је овај закон у погледу и справедљивости, и либералности далеко заостао назад иза познатога закона угарскога, под којим вјероисповедне *србске* народне школе у служби цркве наше и могуће су, и постоје слободно, и успјевају лијепо; и за оправдање бојазни наше, да се тиме дубоко подсјецају животни увјети црквенонародној битности србскога народа у тројединци; те и зато, да тешке боле, задаве на тај начин нашем србском народном црквеном сабору, законитим путем за времена лијечити, и бранити ваља његово у цркви и школи право и слободу, под крстом православним, и именем србским заслужену сјајно, и плаћену поштено.

А то је смјер предлогу господина дра Суботића.

Душа ми моја каже, да и ону бојазан, и ово увјерење наше, подпуно дјелите с нама, јер још дубље осјећате боле оне и ваше високопреосвештенство, из садањости и прошлости наше, и *народне* цркве наше свештеник најзворитији, и народне књижевности наше дјелатељ најизврснији, и народног имена нашег најљепши понос, пак и његови највећи светиња и права поглоник најсмиренији, поборник најрјечитији.

Душа ми моја каже то за ваше високопреосвештенство, јер таквога јавише нам и јављају слова и дјела твоја, свети владико, од како смо те на јавном србске народне цркве, и народног живота пољу познали ми.

Најтоплија осјећања, разжарена ватреном Доситејевом жељом, највише мисли, крштене великим Мушицковим духом, најслађи нади, одрањени материним млијеком и језиком, насеље и насељавају, обдјелаше и обдјелавају тобом најљепше и народне српске књижевности, и црквеног поља велик дио пуни четрдесет љета дана: србски љетописи и српски народни листови Павловићеви, Медаковићева „Седмица“, Малетићеви и Суботићеви примјери из класичне пјеванije народне и науке о српском стихотворенију, еклога и благовјести, свети Сава и познато србско Шајдерово звоно; и небројени број од још нештампани житија светих, црквени проповједи и други дјела твоји посвећени цркви и народу, свједоче то.

Онда још, кад се данашњи љепше српске књижевности језик из филолошки борба развијати почео био тек, најљепше српски писао си ти.

За триста љета дана, и мало више још, митроносна три пјевца само, пјевати народу дивно, чули смо ми; и од те наше тројице један био си ти.

За више, пуно више и вјекова и дана од столећа једног, једног Златоуста само, србској цркви бесједати дивно, чули смо ми; и тај један Златоуст нам, био си ти.

Од свију данашњи јерарха наши, па и свију готово предшелника њиови, до патријарха Арсенија III. назад, пролазиш и прошао си ти једини ваљада све крајеве нашег црквено-народног завичаја, гдје живи наш народ, наша црква, по китњастим баштама барањским, сријемским и славонским, по равницама бачким и баватским, по дубравама и врлетима хрватским и далматинским по цијелој крајини од Велебита до Домогледа, ходом и бродом, копном и морем сињим.

Разносећ свуда туда част и славу србске народне цркве, ширећ туда свуда свијест живу о потреби србске народне школе, своје цркве ради, и чтенија и пјенија врло риједким даром: сам си себи и глув и нем за личне нужде и потребе своје; и златни уста, апостолске ревности жаром! сам си себи најједноставније простоте прв; и отворенима обема рукама за подпору научног подмлатка народног, сам си себи у томе, и у његову у цркви спасу, довољан, блажен.

Тако разносећ кроз народ част и славу србске народне цркве, прибирао си, и прибрао си у народу и из живота његова за се, и за своју најомиљенију штудију, све љепоте и дивоте његова духа и срца, језика, живота; па и све горчине његови искушења свакојаки. Од како је србске јерархије овдје, на благословеној земљи честитога господара нашег, ниједан епископ наш, није познавао свога народа, нити га је знао, и могао знати тако као ти, нити је што га је знао то осјећао *тако*, као што га ти осјећаш, *како* га знаш.

Тако се пред мојим очима, и пред очима небројени твоји поштоватеља оличио у теби, свети владико, најљепши узор од свештеника српске народне цркве, што се знаш и осјећаш код своје куће, и међу својима да си, на свакој страни частног крста нашег, на сваком крају народног завичаја нашег, у свакој струци црквено-народног живота, и искушења нашег, гдје се год чује твоме роду име, и разумије твоје „помоз-бог.“

Таква те знадем ја по узрасту и величини, по трудби, и — судби својој, златоусте наш.

Зато ми и каже душа моја, што тако знаде и познаје Ваше Високопреосвештенство, да и Ваше Високопреосвештенство у овој прилици, гдје је о српској народној школи ријеч цркве наше ради, и ону бојазан, и ово увјерење наше, подпуно дјелите с нама, јер још дубље осјећате наше боле подударцима, падајућим на корјен црквено-народне битности црквено-народног цјелокупа нашег, и имена његовог.

А из тог увјерења нашег и наш је задатак најсветији, најозбиљнији данас, законитим путем потражит лијека за времена тима, и од стране нашег србског народног црквеног сабора Бановој преузвишености изјављеним боловима нашим, заступајући с предлогом г. дра Суботића на свом мјесту свима силама својима аутономију србске народне школе, како је на темељу и најстарији закона, и највиши краљевски уредаба уживају у краљевини угарској браћа наша, под народним именом својим, и језика свога и нашега.

Па кад је то сада задатак наш за Олтаром највише светиње и вашег високопреосвештенства, код повода и више бојазни највеће, а испод болова, које и ваше високопреосвештенство осјећате још дубље: благословите ми, ваше високопреосвештенство израз нашег најпоузданијег очекивања, да ће нас на томе дјелу ваше високопреосвештенство и подпомоћи својом најтоплијом, и најкрепчијом подпором, ако вам само дозволе околности тешко потресеног бившег, ал сада, како нас тјеше весели гласи, говото са свим опорављеног здравља вашег, да путовати узможете.

Примите, ваше високопреостештенство, у високу милост увјерење дубоког страхопоштовања, с којим ће вас и браћа наша предусрјести у Загребу, и подписани изумријети, као:

Вашег високопреосвештенства, господина преузвишеног,

У Плашком 1. новембра 1877.

најпокорнији слуга,
Теофан, с. р.
епископ.

*) Ово смо писмо добили из поузданог извора са стране и саопштавамо га рад народне школе српске, и том приликом пропуштамо и оно место у писму, где владика Теофан владици Никанору учи у очи беседи. — У.)

К АФЕРИ СИКУЉСКОГ „ПУЧА.“

Саопштавамо овде мотивацију пресуде највишега суда, којом су сикуљски окривљеници ослобођени од оптужбе. Највиши суд овако образлаже и правда своју пресуду:

„Несумњиво је истина, да је септембра месеца о. г. знатна количина ратног материјала из Беча на источну угарску границу украјумчарена и тамо на разним колодворима узапћена, али се инак из закључене предистраге није никако могла дознати права циљ томе крijумчарству. Што су пошиљке тога ратног материјала биле упућене на адресу неколицине окривљеника, даље, што се међу пошиљкама налазила и множина турских фесова и што је најпосле — по тврђењу тројице сведока — окривљеник Ђорђе Божи те сведоке позвао да помогну Турцима против Руса, односно да као свијевољци пођу у рат, — све то није довољно, да се може мислити, да је тај ратни материјал укрijумчарен на границу влашку на ту цел, да се иде Турцима у помоћ против Руса. То као просто извађење из горњега може тим мање послужити судском уверењу за закониту основу, што се наперма одлучном порицању окривљеника нису могла истрагом изнаћи таква дата, по којима бу судац могао прихватити предпоставку, да су имена окривљеника при том крijумчарству употребљена са сувволењем или знањем истих Исто тако се по горњем не може узети, да су окривљеници знали шта је у сандуцима, јер прави виновници тога крijумчарства могли су употребити имена окривљеника и то тако као и имена Паћа и Балажија, који су ослобођени. Та околност, што су се међу пошиљкама нашли фесови, не може такођер послужити за основу тврдњи, да је тобоже атентат био наперен против Русије, као што ни случај, да су у место фесова нађене руске или румунске војничке капе, не може послужити за доказ да је атентат управљен био против Турске, по што није невероватно, да су пошиља-

---

22. октобра пође са Орја-Луке на Даниловград. Бјеше без пратње. Јахаше само су неколицином своје господе.

У пољу, крај самога пута, сјеђаше један старац. За пасом му мала пушка и дуга ножина. Отворио ћесу па пуши симсију. Кнез бјеше дојахао већ до њега, а он се и не осврће. Стар је, не чује. Кнез се заустави са својим друштвом.

— Помагај бог старино! викне кнез.

— Добра ти срећа! одговори старац и немарно погледа кнеза испод дугијех сједијех обрва.

— Шго чиниш ту?

— Пуним симсију, да пушим.

— То ти најбоље и пристоја, а ту ножину мога' си и дома оставити. Што ти хоће, кад ти ни у младости није ваљала!

Кнез се нашали, а старац тресну главом, па вјетко погледа:

— Стар сам, па сам поста' срдња свачија, а док бијах млад, не бијах најгрђи Бјелопавлић, а не би ни сада био. Нека ме пушти књаз у војску па ће чути какав сам.

— Дај ми тај нож, да га виђу.

— А дај ти мени твоју сабљу.

Кад не хте старац прије ножа дати, кнез извади сабљу и даде му је, а он онда пружи кнезу свој нож.

— Замашна сабља. Мора да си добар момак, рече старац, машећи сабљом кнежевом.

— И ови нож добар би био у добре руке, нашали се опет кнез.

— Што си ме слетио данас! А у добре је руке божја ти вјера, и ако су старе, одговори старац вјетко и запита: „А који си ти Бога ти?“

— Ја војвода Машо. А јеси ли чуо, стари, како смо Никшић узели?

— Јест, ти би га узео, да тамо књаз није био!

— А што ти се чини, добар је књаз за војску, добро је чувао, све ради, да што мање људи погине, припита га опет кнез Никола.

— А ко ће, ка' он. Добар је за војску, е ма је за' за себе. Нечува се. Излаже се. Свако пашче пушта к себи. А ви залуду вијете хљеб његов. Не пазите га, а без њега — нека нам га Бог и светиј Петар сачува — куку вама и нама свијема.

— Не бој му се ти, одговори кнез, не приличе се он тако како ти мислиш. Ђе он стоји, не тон добацити.

— Ти си га много гледа', кад тако збориш.

Кнез му пружи један дукат, а старац полагано пружаше руку, као да се предомишљаше, хоћели узета.

— Узми, узми, стари, то је књаз! викну пратиоци кнежеви.

— Књаз! Куку мене, што изблејах ја стари махнити! Викну старац и дршћући исправи се и похита руци кнежевој, да је цјелива. Кнез се насмије и ободе коња напријед, а стврац још гунђаше: „мене махнита, стара!“ . .

Кад је дошао кнез на Даниловград, угледа при првијем кућама велику гомилу Арбанаса. То су били главари од неколико племена арбанашкијех и прости Арбанаси, који су били са својим главарима дошли. Лијепи људи, марцијална изгледа, али ужасно дивљи. Чудно одјело, а оружани, што по се каже, до зуба. Кнез се заустави пред њима, а они се сви згомилају око њега. Један који је српски знао проговори:

„Господару, ми смо главари арбанашки и дошли смо, да ти се поклонимо. Ти полазиш у Арбанију. Да буде за срећу и славу твоју. Ми са нашијем племенима желимо ступити под твој барјак и заповедај с нама као и са Црногорцима.“

За тијем приступаху један за другијем кнезу и цјеливаху га у руку, цјеливају га један пут, па такну челом руку, па је опет цјеливају.

Кнез их поздрави радосно и рече им да иду на Орја-Луку, гдје ће и он брзо доћи, па ће се онда с њима разговарати.

По што Арбанаси одоше на Орја-Луку, кнез је прегледао двије куће, које су спремљене за рањенике, и топове, који су у пољу стајали. Из шестофунтовних остратуша (једна батерија) који су са Никшићем узети, гађао је кнез нашан. Одмах из друге погодио је биљег на 1600 метара, за тијем су тобџије гађали. Топови су врло добри и лијепи.

Ту на Даниловом граду уграбн један војвода прилику и рече кнезу:

— Наругаћете ми се, Ваша Свјетлост, као данас ономе старцу на путу, али не могу, да вам не кажем. Збиља ни мало не пазите себе. Како ми тешко бијаше кад нагнасте коња на оне Арбанасе и кад вас окружише. Страна лица, а ко ће знати свачију помисао. Нијесу такве прилике за Господара, као ни у бојевима она мјеста, којима се излажете. Бог ти је Господару дао успјеха и славе доста и сачува те досад, па се сад причувај за народ, који треба твога рада и твоје мудрости. Док си ти здраво и добро, нама је добро, а без тебе — да бог сачува, па да све Турке у море сагнамо....

— Што збориш! насмеја се кнез и не даде даље говорити својему добром војводи.

Исти дан у вече напише кнез Никола ову пјесму:

Војводи*.**

Што говориш, војевода,
Да причувам моју главу!
И да мало ја је склоним
За стечену досад славу?

А што би ми рекли људи?
Кнез Никола сад се чува,
У најљепше доба борбе,
Кад гром руски Балкан грува!

Народ, велиш, потребује
Мог живота, мога рада.
Причувај се, Господару,
Причувај се мало сада.

Е баш сада ко се чува,
Тај народа вр'један није.
Куд би понос мој се дио —
Момак, а књаз да се крије!

А Божа ти вјера, не ћу!
Што ће бити, нека буде.
Мјесто ми је, војевода,
Међ јунаке и међ људе.

Вјеран мјесту том сам био,
Мученичке кад брах трње,
С јунацима хоћу да сам
И кад турско сиђе зрно!

Част у дио мене паде,
Јунацима да сам глава.
За' је заклон, мој соколе.
Заклон за' је стара слава.

Кад помислим на орлове
Ја, које сам предводио,
Сама миса': чувати се —
Од ње бих се застидио.

Данас рате два народа,
Данје вјере и два цара:
Мене треба да представим
Црногорског господара!

Ма што год се догодило —
Тебе хвала као оцу!
Ја ћу млого јоште живјет' —
Бог помаже прегаоцу!

Па и да бих погинуо,
Весео сам, хвала небу!
Напио бих покајницам,
Опијелу и погребу.

Идеја ће остат моја.
Ја окупљам народ мили,
Све чељаде по чељаде
Надмоћнијој грабим сили.

Народ ће се мој саставит',
Свој у своме дому бити.
Славан, срећан, њега више
Нико неће предобити.

Свега ће се опоменут' —
Искуство је строго било,
Србин не ће већ никада
Своје српско ломит крило.

Весело ћу тад умрјети,
Знај, јер неба с врх висина
Моћ, ћу чути благослове
Мог народа, мога сина!

Кад је војвода добио и прочитао ову пјесму, велико усхићење изгнало му је из срца ону зебњу, коју је мало прије кнезу исказао, и из његове руке оде ова кнежева пјесма од друга до друга, и читаше се у цијелом логору с највећим одушевљењем.

(Из „Српске Зоре.“)

чи, помишљајући на могућност да ће им се предузеће открити, из обазривости ставили и фесове у сандуке у том уверењу, да скрију праву цел шиљања ратног материјала и да заведу сумњу у крив правац (!! —У). И тобожње врбовање ђорђа Божија не расветљава довољно праву цел ратног материјала, јер се при презуђивању тога врбовања по његовој правој вредности мора пре свега узети у обзир друштвени положај, ступањ образованости и морална побуда тога човека, једном речи, његова морална индивидуалност.

Из истраге само то произлази, да сведок Сигмунд Чех Божија, као познатог левичарског кортеша, у шали и иронично назива јавно човеком, који врбује за Турке. Кад се за тим доиста сведок Шандор дао код Божија с „вишим одобрењем“ врбовати, чини се да је Божи узео за збиљу разнешену о њему причу, па у место да је Шандора обавестио о његовој заблуди, он је, чинећи се важним — као што је то обично код таких простих људи — пристао озбиљски на ту у шали му намењену улогу, те је Шандора именовао својим пуномоћником за врбовање, које ће се „с вишим одобрењем“ предузимати.

Према томе учину може се Божију приписати, да је имао више сујете него моралне одважности; он није имао толико срца да призна, да није имао такве пуномоћи за врбовање, нити да такву очекује, а да Божи доиста није имао такве пуномоћи, доказује осим његовог порицања још и та околност, што није био кадар накнадити 2 ф. 48 н., што је Шандору издао на пиће. Божијев поступак не може се ни мало озбиљски узети. На остале пак окривљенике и не сумња се да су врбовали.

Погледом дакле на то, што се на окривљенике и не сумња, да су покушавали да у Угарској ма којим начином поремете јавни мир, или да су то намеравали да чине; погледом на то, што се по горе наведеном не може на њих ни сумњати, да су такво дело учинили, због кога би се против њих могао употребити §. 66 аустријског казненог законика, односно §. 151. аустријског казненог поступка, и због кога би се могли ставити у превентиван затвор; а с обзиром најпосле на то, што су и сведоци преслушани и предистрага завршена, те се тако није бојати осујећена даље истраге: наређује се, да се сви окривљеници одмах пусте из затвора.“

ДОПИСИ.

? — **Карловац** 11. нов. (*Спровод Луке Петровића, писца „Сочивице“. Његова задужбина српској препарандији.*) Јуче по поноћи испусти поштену душу своју Лука Петровић. Дуготрајна бола његова на грудима угаси прерано честита човека и ваљаног Србина. Данас испратисмо га до ладнога гроба. Моћи покојникове са хришћанском почасти пренешене су одмах у нашу катедралу, и ту су изложене било. Данас је одслужена служба божија за упокој, после тога отворена његова по народну просвету значајна тестамента, у којој поклања 4000 фор. на овдашњу српско народну учитељску школу. А после подне у $3^1/_2$ сахата три свештеника опојаше земне останке уз хор српских препаранда. Народа је црква пуна била. Ватрогасно друштво са својом заставом почаствовало је спровод међу мнобројним грађанством домаћим. Из Загреба и Сиска дођоше поштовачи покојникови на спровод.

После опјела г. прота нам омили покојника сходном беседом, у којој истаче врлине и заслуге његове, а нагласр да је покојни Лука Петровић као члан српскога народнога сабора, епархијске скупштине, епархијске школске власти и више добротворних друштава био и користан и врстан помагач свакога народнога бољитка и напредка.. Родом из сиротне Дабашнице у Лици од сиромашних родитеља као дете одбио се је по свијету ђе је служећи одрастао па после кућу своју закућио. Оженио се из Костајнице девојком Јеленом кћером угледнога Србина Нике Трифића, и има два сина. Но судба хтједе тако да му умре и жена и деца. Но Лука не клону духом, него приљуби се српској књиги и народној браћи. Познат је труд његов око подизања цркве у Дабашници, познато је помагање српске књиге, а његов „Сочивица“ свједочи најбоље његову српску свест и горећу љубав за патнички свој народ. Покојник је доживио у новије време онакове прилике и јаде свакојаке, што но их Србин обиљежава са оном ријечи: „Дани су нам све то — блеђи, а јунаци све то ређи“!... Па и туда знао се је наћи на вишку истине, поштења и правде. То морају му признати и његови противници лични и начелни!... Нека узме његову посмртницу тко хоће, нека је читају они „мудри“ новинари, што но бједе Србе сваком погрдом, „фанатизмом“, „глупошћу“, сјајањем „раздора вјерскога и народнога“; велим нека се загледају ти усрећитељи свога „пука“ у дјела, живот и задњи час Луке Петровића, па ће се увјерити врло брзо (ако се хоће само да је њих страст обузела када на Србље и српски народ свакојаке покоре ваљају. Ево доказа пред нама да Лука није крстом прђијао. Свједок је томеисто тако уз пркос фанатичним новинарима поштована кућа Полде и Ане Роксандић, који за фанатичне новинаре небринусе, него лијепо пријатељеваша са Луком као са рођеним братом својим до задњега издисаја његова. Ати и Лука признаваше им љубав са љубављу. То сведочи тестамента његова најбоље.

Па исто тако видимо узвишен карактер овђе гледом на порекло и завичај Луке Петровића. Удес је тежак на нашој бједној Лици уседрио се те је на пословицу прешло: „Из Лике сваке неприлике“!... Али живот и рад Лукин заједмчно нам је, да ће се и туда морати окренути на боље јер народ је Српски у Лици најчеститији, те ће у будуће уз просвјету насталу завладати ова пословица: „Из Лике пуно српске дике“! Ово нека дубоко засади у срце своје омладина српска! Ту је и утјехе за остареле и ожалошћене родитеље покојникове, и за његове пријатеље и поштоваче од којих се он данас сзмо гробом лучи, а велики дух његов с неба нас гледа, и богу се моли за бољу срећу васцијелога Српства!!

Толико само у кратко доносим нашој поштованој „Застави“ која у покојнику такође губи и стварнога и моралнога помагача. А док прикупим што више граће из његове тестаменте, и то ћу вам саопштити, као и биографију његову, која је много важна и поучна за овострани варод српски!

Бог нека прости драгога покојника нашега, незаборављеног брата Луку Петровића, који је заслужио да му се на гробу рече: „Он је свој народ љубио“!

НОВИ САД 29. новембра. Писма, којима *хрватски посланици* јављају, да иступају из клуба либералне странке управљена су на Горовеја, председника клуба и у њима се велии, да се наде нису испуниле, које су имали, кад су у клуб ступили и да угарска влада са либералном странком ни на најправедније жеље Хрватске и Славоније обзира нема, да најсветије интереса тих краљевина тобожњим мађарскии интересима на жртву приноси. На првом су писму потписани ови делегати: Драгутин Пуст, Мирко Хрват, бар. Лудвиг Ожеговић, Живко Оцић, Васа Котур и Ђорђе Црнадак. Друго је слично писмо писао сам Иван Томбор. Шта је са осталим хрватским заступницима, хоће ли они и на даље још остати чланови клуба „либералне“ Тисине странке?

ТЕЛЕГРАМ „ЗАСТАВИ“.

ЦЕТИЊЕ 17. новембра. Јуче по подне појавише се двије турске оклопњаче под Баром, отворише жестоку канонаду на пристаништну фортицу. Црногорци под управом кнеза одговорише изненадно чврстом топовском ватром. После једночасног боја побјегоше оклопњаче уз бурно клицање војске наше.

Румa 17. новембра. Румско грађанство приложило за страдајуће Црногорце преко три стотине пари новог одела, педесет пари опанака, новаца две стотине шесет форинти и доста стара одела. (Евала честитим Румљанима! Надамо се, да ће и по остали мести овостраног српства отпочети живо купљење добровољних подарака на браћу и сестре у Црној Гори, те да ће се тако колико је можно доскочити невољи, која тишти јунаке црногорске. — У.)

НОВИЈЕ.

— На глас, да ће Србија 27. о. м. ући у акцију, налази бечка „*Преса*“, да то не би повредило интересе наше монархије, осим тога и онако ће јевропски конгрес уредити све новине на балканском полуотоку. „Дајче цјтиг.“ мисли, да ће Русија слабо вермати папирне протесте Јевропе, односно Аустро-Угарске.

— Из *Бечa* јављају, да су тамошњи Срби медицинари позвани у Београд, да врше војене дужности у војеним болницама.

— „*Преса*“ јавља, да је српска влада протестовала код порте, што се скупљају башибозуци на граници.

— Из *Свиштова* се јавља „Преси“, да је цар поклонио кнезу Карлу два турска монитора, што су их Руси отели под Никопољем.

— Из Земуна се јавља, да Србија није платила рату данка од 21.000 дуката, која пада 8. нов, уза све то, што ју је порта више пута опомињала на то.

— *Београдски* варошки наочеоник позива све Србе, који падај под војничку дужност, а нису дома, да се до 30. нов. нађу код својих одељења.

— „Пол. Кор.“ јавља из *Београда*, да се може за сигурно узети, да ће Србија заратити; може се сматрати, да ће почети у половини декембра. Главни стан кнежев полази 7. дек. у Параћин. Вели се, да ће се на првозваног Андрију прогласити независност Србије.

— Опет се из *Београда* јавља, да је 25 о. м. било крвавог сукоба код Вратарнице међу турским башибозуцима и српским војницима. На обема странама било је и мртвих и рањених. Због тога беху консули код кнеза. Вели се, да ће мешовита комисија извидети ту ствар на лицу места.

КЊИЖЕВНА ВЕСТ.

СРПСКА ЗОРА

илустрован лист за забаву и поуку.

Издаје и уређује: ТОДОР СТЕФАНОВИЋ ВИЛОВСКИ.

Са XII. свеском нашега листа, која ће изаћи 1. децембра, завршује „Српска Зора“ другу годину свога опстанка.

Јављајући ово поштованој читалачкој публици не можемо на ино, но да је поново умолимо, да се својски заузме око растуривања овога листа.

Сад нам ваља припомоћи ово подузеће, сад ваља да се реши читалачка публика према нашем листу, па ако је, узевши у обзир врло малену потпору од стране наше публике, иоле одговарао своме позиву: е онда, да га приграли, како би се могли по ново одлучити, да и у идућој години наставимо издавање овога листа.

Ми дакле поново изјављујемо, да проширење листа, његов напредак у сваком погледу, једино зависи од саучешћа публике наше.

☛ Да би угодили већини наших читалаца ми смо се решили да издајемо лист од нове године

на великом формату

као што излазе познате немачке новине: **„Illustrirte Zeitung“** и **„Ueber Land und Meer.“**

Лист ће излазити као и до сада у месец дана један пут а на $2^1/_2$ велика табака.

☛ И ако му је формат увећан, цена ће листу бити она, која је и до сада била.

Но да би овако проширен лист редовно излазити могао, ваља српска публика да му обезбеди опстанак, а то ће учинити обилном претплатом и живим заузимањем за лист у сваком обзиру.

За то се обраћамо пре свега на досадашње наше претплатнике и пријатеље, молећи их, да се и речју, а особито **делом** заузму око распростирања нашега листа, а нарочито апелујемо на наш женски свет, који је највише кадар заузетошћу својом потпомоћи овако подузеће.

Да смо ове године при свем том, што су околности по напредак листа веома неповољне биле, са своје стране све могуће учинили, признаће можда већи део наших читалаца, јер је могао увидети, да смо се трудили, прикупив прваке наше књижевности, као сараднике, да лист потпунije одговори позиву своме.

Ми смо придобили нашем листу најпознатије наше књижевнике, који ће и даље бити наклоњени нашем подузећу, а на име: **Стјепан М. Љубиша, Змај-Јован Јовановић, Ђура Јакшић, Стојан Новаковић, Чедомиљ Мијатовић, др. Лаза Костић, др. Милан Јовановић, Љубомир П. Ненадовић, др. Милан Костић,** епископ **Герасим Петрановић, др. Михаило Полит-Десанчић, Симо Поповић, Ђорђе Рајковић, Мита Поповић, Панта Поповић и Ника Грујић-Огњан.** Не можемо, а да не споменемо необичне услуге, које нам чини у свакој прилици гђа **Мина Вукомановићка Вукова**, и чувени писац „Србије“ и „Бугарске“ г. **Ф. Каниц**: Војену струку заступа у нашем листу мајор **Јован Стефановић Виловски**. Од млађих такође опробаних снага, које нас потпомажу на књижевној страни, ваља да споменемо: **дрда Милана Јовановића Батута, професора А. М. Матића, Миту Живковића, Пају Марковића, Саву Петровића, Ивана В. Поповића, Стеву Врчевића, Мишу Т. Јовановића Стеву Јефтића, М. Мауковића и А. Радуловића.**

Трудили смо се, колико смо могли, да увадовољимо читаоце, и ако поред свег тога много шта не достаје, то је онда кривица до публике, која нас није у оној мери потпомагала, колико је нужно, да овакав лист потпуно одговори задаћи својој. **Но и томе ће се доскочити, чим публика живље око тога прионе, да нам се број претплатника знатно увећа, а тиме материјално стање листа унапреди.**

За то и опет велимо: да опстанак и напредак нашега листа једино зависи од свога природног протектора, а то је од СРПСКЕ ПУБЛИКЕ!

Ми смо спремни, да олакшамо држање нашега листа ономе, који то односа заслужује, али **од иоле имућнијих пријатеља наше књижевности, од наших родољуба захтевамо и имамо права да захтевамо, да се претплаћују на лист и да по том редовно уплаћују, јер од редовног уплаћивања опет зависи редовно излажење листа.**

☛ Ђацима са средњих и виших школа дајемо лист у пола цене, него се ваља у овом случају наручбинама непосредно обраћати на администрацију овога листа.

☛ Скупљачима радо дајемо 20%, те за то умољавамо сваког, који је спреман да за наш лист скупља претплату, да се за времена пријави администрацији „Српске Зоре.“

I. број за годину 1878 изаћи ће I. јануара по нашем календару и донеће осим неколико врло занимљивих и лепих слика приповетке, поучне чланке, животописе и друге саставке, који су потекли из пера првих и најпознатијих књижевника наших.

За то молимо оне, који нам још дугују за ову годину, да нам се што пре одуже, а остале пријатеље наше да се пожуре, хоће ли се даље претплатити и кога су све приволели, да се претплати на „Српску Зору.“

Претплатна је цена листу ОД НОВЕ ГОДИНЕ:

На читаву годину .	6 фор.	за Аустро-Угарску.	72 гр.
На пола године . .	3 „		36 „
На четврт године .	1 „ 50 н.		18 „

за Србију.

За Русију, Турску и Немачку 7 фор. а за Америку 8 фор.

Осим саме администрације примају претплату књижаре: **Браће Јовановића у Панчеву, Браће М. Поповића у Н. Саду, Велимира Валожића у Београду, Миливоја Каракашевића у Сомбору и Јефте Милића у Котору.**

У Бечу, крајем новембра 1877. **Уредништво и администрација „Српске Зоре“**

Wien, VII. Burggasse 24.

Прво ц. к. повл. паробродско друштво.

РЕД ПЛОВИДБЕ

ПУТНИЧКИ ПАРОБРОДА

Из Новог Сада од 12. нов. 1877. почемши.

У Земун и Оршаву: средом и суботом у 4 сата по подне.

У Пешту: уторником, и суботом у 1 сат по подне.

У Новом Саду 12. нов. 1877. **Оправништво.**

Курз бечке берзе 17 (29.) нов.

5% металници	63.40
5% народног зајма	66.60
Сребро	105.60
Ц. кр. дукати	5.65
Наполеондори	9.53
Немачке марке	58.80

ОГЛАСИ.

СТЕЧАЈ,

На обосполној опћој пучкој школи у Шатринци кр. поджупаније румске има се попунити место учитеља источно-православне или рим. католичке вероисповести уз годишњу плату од 350 фор. стан у нарави с огревом и вртом

Проситељи добро вешти српском и мађарском језику нека своје на високу кр. хрв. слав. далм. земаљску владу управљене молбенице с крштеним писмом, сведочбом о учитељском оспособљењу досадањем службовању и моралном својем понашању поднесу опћинском школском одбору у Шатринце (пошта Ириг) до 22. децембра (по нов.) 1877.

За ово учитељско место могу компетовати и учитељице.

Кр. жуп. школско надзорништво.

У Вуковару 22. новембра (по нов.) 1877, 3—3

СТЕЧАЈ,

На обосполној опћој пучкој школи у Илоку кр. поджупаније вуковарске има се попунити место учитеља подједно црквеног певца источно-православне вероисповести уз годишњу плату од 400 ф. 8 хвати дрва, стан у нарави и врт.

Проситељи нека своје на високу кр. хрв. слав. далм. земаљску владу управљене молбенице с крштеним писмом, сведочбом о учитељском оспособљењу, досадањем службовању и моралном својем понашању поднесу опћинском школском одбору у Илок до 22. децембра (по нов.) 1877.

Кр. жуп. школско надзорништво у Вуковару 22. новем. (по нов.) 1877.

ДВА ОДРАСЛИЈА ДЕЧКА

који желе учити штампарску радњу могу одмах ступити као ученици у „српску народну задружну штампарију.“ — Исти морају бити овдашњи и да су бар I. ђимназ. раздр. свршили.

УПРАВА

Срп. нар. задр. штампарије.

200 кат. јутара ораће земље

покој. г. мајора Јов. вит. Милекића у Митровици издају се на три или више година под закуп, или наполичарима на једну или више година.

Једна парцела исте земље велика је 135 јутара и већ је за угар и летњи усев узорана. На истој има економска зграда; од Митровице је по сата удаљена. Друге две парцеле по 33 јутра од којих је једна такођер узорана само су четврт сата од Митровице далеко.

Уз ту земљу спада још, неколико минута само од исте лежеће, обор са кућом, шталом, шупом, великом авлијом за гувно, баштом и великим чардаком, који се за оставу хране као магацин употребити даде.

Земља заједно са обором може се одмах под закуп узети. Закупна цена и увети дознају се код г. ђ. пл. Милекића у Митровици. 1—3

Одговорни уредник др. Милан Ђорђевић. Издавалац „Задруга за срп. нар. штампарију.“ Српска народна задружна штампарија.